

NATALIA COSTIUC

Institutul de Filologie
(Chișinău)

**LIMITE ETICE „DE DEPĂȘIT” ȘI „DE ATINS”
ÎN ROMANUL LUI IOAN SLAVICI *MARA***

În eseu *Despre limită* Gabriel Liiceanu distinge o „limita de depășit”, care este una interioară, resimțită ca neajuns și inclusă într-un sistem proiectiv, volitiv și formativ, și o „limită de atins”, care presupune o împlinire definitivă, fără echivoc.

Așa cum „limita interioară” este expresia peratologică a naturii din noi, „limita de depășit” și „limita de atins” reprezintă expresia peratologică a libertății, a intervenției spiritului asupra naturii umane individuale. Omul este singura ființă ce se definește prin limitele de atins și de depășit, pe care le înfruntă în cadrul etic al împlinirii destinului. „Însă a putea vorbi despre viață, și mai ales despre destinul cuiva, trebuie să vezi ce a făcut el din natura sa, cum a prelucrat-o în chip liber și conștient” [1, p. 70]. Or, identitatea se obține anume prin „ansamblul limitelor atinse și depășite de-a lungul vieții”, întrucât „nici o limită atinsă și nici una depășită nu epuizează sensurile împlinirii, esența omului rămâne indefinită” [1, p. 71].

Orice destin este unul „dramatic”, ce presupune depășirea limitei interioare (ca neajuns) printr-un efort maxim. „Destinul fericit” este expresia unei intensități dramatice minime; datele naturale și țelurile asumate se armonizează. „În cazul «destinului fericit», distanța care desparte limita de depășit de limita de atins tinde să devină ne semnificativă” [1, p. 73].

Proza lui Ioan Slavici oferă o întreagă scară a „limitelor de atins” și „de depășit”, a normelor etice și a virtuților morale „clasice”: sinceritatea, demnitatea, buna-credință, cinstea, dragostea și iubirea de adevăr. George Călinescu menționa în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* că „pentru epoca în care a apărut, romanul *Mara* trebuia să însemne un eveniment și astăzi, privind înapoi, romanul acesta apare ca un pas mare în istoria genului” [2, p. 449].

Micul târg ardelenesc reprezintă imaginea unei lumi situată la răscruce; destinele eroilor sînt „destinele dramatice” ale unor oameni care înfruntă, cu tărie morală, limitele sus-menționate. Radna este situat geografic lângă Lipova și aproape de Arad, acțiunea cărții fiind plasată la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Deși evocă un târg transilvănean care trece prin multiple transformări și patima de înavuțire a omului, *Mara* este, înainte de toate, un roman despre iubire și căsătorie.

„Însușirea esențială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi un poet și un critic al eroticii rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propășii sufletește. (...) Jumătate din roman notează încet, răbdător aprinderea, propagarea și izbucnirea iubirii la o față conștientă prin frumusețe de farmecele ei, întii provocatoare și nehotărîtă, apoi stăpînită și în stare de orice jertfă” [2, p. 447].

Scriitorul descrie evoluția a trei cupluri diferite: unul deja format și considerat (Hubăr – Hubăroaie), altul format, dar pe punctul de a se destrăma (Bocioaică – Marta) și unul în proces de formare (Națl – Persida). Primele cupluri armonizează, în chip schematic, printr-o subordonare tradițională, imperativele etice ale celor două tipuri de limite. Cel de-al treilea este expresia concretă „a destinului dramatic” identic, în viziunea lui G. Liiceanu, cu „destinul fericit”.

Persida reprezintă „centrul” în acțiunea romanului, punctul central în care se întîlnesc și se intersectează toate experiențele celorlalte personaje. Însă pentru a accede la centru, personajului i se solicită împlinirea destinului prin traversarea limitelor și a unei inițieri, a unei existențe profane și iluzorii căreia îi va succeda, neapărat, o nouă existență reală, durabilă. Astfel spus, Persida, iubindu-l pe Națl și căsătorindu-se cu el, parcurge un traseu inițiativ ce o face să înțeleagă și să vadă altfel lucrurile din jurul ei, viața în general, îi formează personalitatea, o maturizează. Ea este un model de prelucrare liberă și conștientă a propriei identități, un model formativ (paideutic).

„Cartea este povestea tulburătoare a unei iubiri care se înfiripează prin *coup de foudre*, adică instantaneu, cu puterea unei fatalități” [3, p. 47], iar Slavici este unul dintre autorii care descriu o iubire respinsă, condamnată nu doar de „limitele” și de instanțele exterioare, ci și de cei care iubesc. Persida, o fată de 18 ani „înaltă, lată-n umeri, rotundă” și cu toate astea, „subțirică s-o frîngi de la mijloc; cu fața ca luna plină, curată ca floarea de cireș și de o albeață prin care numai din cînd în cînd străbate, abia văzut, un fel de rumeneală” [4, p. 19] și Națl, un băiat de 21 de ani care „deși măcelar, așa era la înfățișare, om plăcut, parcă mai mult fată decît băiat (...), cu mustață plină, cu obrajii rumeni, cu șorțul curat, oarecum rușinos, semăna mai mult a cofetar decît a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frîngă gîtul unei vrăbii” [4, p. 20]. Prima lor întîlnire, pusă sub semnul destinului, a fost într-o zi de primăvară, cînd vîntul a spart o fereastră de la mănăstirea unde trăia Persida. Cînd a văzut-o pentru prima dată, Națl „rămase uimit, cu inima încleștată și cu ochii oarecum împăinjeniți. Îi era parcă s-a rupt, s-a surpat deodată ceva și o mare nenorocire a căzut pe capul lui”. Reacția Persidei a fost pe potrivă: „Obrajii ei se umplură de sînge și îi era parcă o săgetare a ceva prin inimă. Atît a fost, nu mai mult și ea nu mai putea să fie ceea ce fusese”. Această dragoste, de la prima vedere, adevărată, i-a marcat existența tinerei fete, căci „atît a fost numai, și gîndul copilei era mereu la fereastra cea spartă, la frumusețea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiți și răsufarea, parcă oprită” [4, p. 20-21].

Evoluția iubirii dintre acești doi tineri este urmărită de Ioan Slavici pe parcursul întregului roman. Slavici se dovedește a fi un bun observator al omului care înfruntă limitele interioare și exterioare, iar descrierile sentimentelor celor doi îndrăgostiți, raportate la aceste limite, sînt vădit edificatoare. În capitolul IV, intitulat „Primăvara”, Națl o întîlnește pe Persida pe pod. „Cum să treacă? Cum să calce? Cum să-și ție mîinile? Cum să se uite la ea? Să-și ridice pălăria ori să facă ca și cînd n-ar cunoaște-o” [4, p. 27]. Interdicția care marchează iubirea lor este bazată pe trei factori: *naționalitatea tinerilor* (Persida e româncă și Națl e neamț, iar nici una dintre cele două familii nu vor „să-și spurce sîngele”); *condiția socială* (Națl face parte dintr-o familie înstărită, îi are alături de sine pe ambii părinți, iar Persida este orfană); și, ultimul, *interdicția morală* (incompatibilitatea temperamentelor, fiindcă se întîlnesc două spirite diferite, femeia reprezentîndu-l pe cel superior). Chiar de

la început iubirea lor a fost una imposibilă, deoarece și celelalte personaje erau împotriva Persidei: „Da, e fata Marei! Grăi Hubăroaie mai întâi mirată, apoi dezamăgită. «Păcat» îi venea să zică, dar n-a rostit vorba. Era oarecum înduioșată că e mare nenorocire să fii atât de fragedă, atât de frumoasă și să ai mamă pe Mara, precupeată și podăriță” [4, p. 23].

Ioan Slavici stăruie mult asupra destinului acestui cuplu, pentru a pune în evidență latura „dramatică”, de „maximă încordare” etică și psihică prin care se transformă într-un „destin fericit”. Sentimentul iubirii pare la început un simplu capriciu, însă evoluează și devine o „limită de atins”. Mara nu-și acuză fiica, nici nu o judecă, dojenind-o cu cuvinte povăuitoare de mamă:

„– Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă așa din senin – câteodată ceva și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris are neapărat să ți se întâmple; voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe” [4, p. 43]. Apare amenințarea „destinului frânt”, opus „destinului fericit”. Împlinirea e primejduită de limitele care anunță eșecul existențial.

Dragostea e privită de autor ca o soartă. Sentimentul Persidei pentru Națl este la început curat, izvorînd dintr-o nevoie de comunicare și o dorință de a vindeca chinurile lui Națl, care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, „un predestinat la suferință” [5, p. 175]. Persida este însă personajul pozitiv, cu caracter decis, cu personalitate puternică, învingându-și teama și emoțiile inerente începutului de viață conjugală prin felul în care înțelege dragostea, deoarece ea vede în iubire nu numai o dezlănțuire a inimii, ci și o „menire, o modalitate de a evita prin însăși forța ei morală și sufletească eșecul. Deși fusese curtată și de teologul Codreanu, care o adora: «Ah, ce femeie, ce ... ființă! Ce ademenitor îi era zîmbetul, ce dulce supărarea, ce ușor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce neseacă îi era sufletul!» [4, p. 71], Persida hotărăște să se căsătorească cu Națl pentru că „simțea că destinul ei s-a identificat cu al lui Națl...” Împlinirea prin dragoste se pune definitiv sub semnul fatalității, al sensului etic existențial.

După ce sînt cununați pe ascuns de teologul Codreanu, Persida și Națl pleacă la Viena, fiind convinși că vor reuși să se descurce singuri. Dar la Viena cei doi tineri descoperă că nu se cunosc îndeajuns și că nu vor putea depăși problemele care apar în viața lor. „Așadar, interesul principal al cititorului e atras de această dragoste într-un fel nelegiuită, deși consacrată prin taina căsătoriei religioase – nelegiuită din pricină că unul din tineri nu primește binecuvîntarea părinților săi” [3, p. 51]. Astfel, Națl devine de nerecunoscut, violent, nepăsător și fără responsabilitatea îndeplinirii obligațiilor de familie. Persida dă dovadă de admirabile calități de soție, este harnică și chibzuită în orice lucru. Ea înțelege că integrarea în comunitate și împăcarea cu părinții reprezintă condiția pentru a fi considerați nu un cuplu, ci o familie. Din acest motiv nu-și părăsește soțul, avînd responsabilitatea de soție și dorința de a nu-și distruge familia. Deseori îl dojenește pe Națl, încercînd să-l călăuzească pe drumul bun al împlinirii prin dragoste: „dă-ți seama ...cum te-ai fi simțit și ce ai fi făcut, dacă eu aș fi fost atât de slabă ca tine și aș fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă mai găsești acasă. Mi-a venit și mie să plec, dar știam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac și m-am stăpînit...” Fiind singură, Persida a suferit mult, dar lacrimile au conținut odată ce a adus pe lume un copil care i-a salvat căsnicia, i-a adus alături de ei pe părinți și a putut să-și afle pacea sufletească.

Astfel, Persida este ferm convinsă că „o singură dată omul iubește cu adevărat”. Ea luptă pentru dragostea sa și pentru împlinire printr-un destin convertit în „destin fericit”. Salvându-se pe sine, Persida își salvează dragostea, își salvează căsnicia, își salvează familia. Așadar, Ioan Slavici a reușit să prezinte evoluția cuplului Națl – Persida de la primele înfiripări ale sentimentului de iubire pînă la întemeierea prin automodelare etică proiectivă și formativă și consolidarea unei familii prin obținerea „limitelor de atins”.

Narațiunea în *Mara*, ca pretutindeni în proza lui Ioan Slavici, se menține constant în plan moral. „În *Mara*, menționa I. Negoțescu, deși frumusețea trupească a tinerilor îndrăgostiți e îndeajuns sugerată, romanul de dragoste, conștiincios susținut ca atare, nu se dezvoltă totuși în ordinea naturii, nici pe plan fizic, nici pe plan psihologic, ci în ordinea morală. Situația conflictuală a legăturii dintre cei doi protagoniști e întreținută, pe de o parte, de mila Persidei față de caracterul pustiitor al iubirii lui Națl, iar pe de altă parte, de spaima bărbatului față de o atît de fatală iubire” [6, p. 115-116]. E încă o dovadă că demonstrația epică e subsumată demonstrației etice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Liiceanu Gabriel, *Despre limită*. – București, 1994.
2. Călinescu George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. – București, 1941.
3. Cioculescu Șerban, *Curs de istoria literaturii moderne*, Partea a II-a. – Iași, 1947.
4. Slavici Ioan, *Mara*. – București, 1989.
5. Piru Alexandru, *Ioan Slavici. // Studii și observații critice*. – București, 1973.
6. Negoțescu Ion, *Istoria literaturii române*, Vol. I. – București, 1990.